

„Akkor se fognak templomba menni, ez egy pogány nép”

**Csepeli György, Desseffy Tibor, Radnóti Sándor,
Széky János a Fapados Szalonban,
moderátor Pikó András, hozzászólók Andor Mihály,
Heller Ágnes, Sziklai János, Vitányi Iván**

– Van egy klasszikus sportriporteri szöveg, szállóigévé is vált: ilyen nincs, ilyen nincs, és mégis van! Nagyon sokszor érezhetjük ezt a mindennapjainkban, és bár nyilván csak a személyes tapasztalataimra hagyatkozhatom, a környezetemben szinte mindenki küzd ezzel a frusztráló tapasztalattal: a Nemzeti Együttműködés Rendszere minden logikus számítás szerint fenntarthatatlan, rég össze kellett volna omlania, ehhez képest köszöni szépen, él és virul. Tulajdonképpen ez az alapkérdésünk ma este: miért működik az, ami tudunkkal vagy érzésünk szerint működésképtelen? Mitől fenntartható az, ami fenntarthatatlannak tűnik? Mivel ez egy nagyon puha téma, az első kérdésem magára a kérdésfeltevésre reflektál. Ti ugyanígy érzitek-e ezt a problémát, vagy pedig ez a kérdésfeltevés valamit eltakar: azt, hogy nem tudjuk a rendszert igazán értelmezni, ez a rendszer a maga kezei között nagyon is működőképes, csak vagy az érzelmeink, vagy az előfeltevéseink elhomályosítják a látásunkat.

Radnóti Sándor Erre a kérdésre a magyar szellem egy halhatatlan emlékművét szoktam idézni, ez pedig Marczali Henriknek, a nagy történésznek az a mondása a magyar történelemkönyvéből, hogy ezek a tarthatatlan állapotok százötven évig tartottak. Magyarán erre a kérdésre nem lehet válaszolni.

Én magam is számos esetben, nem utolsósorban éppen a Fapados alkalmain ugrottam be kiválóbbnál kiválóbb tudósoknak, akik néha napra pontosan megmondták, hogy mikor jön el az igazság pillanata. Felírtam a naptáramba, vártam. Az igazság pillanata nem jött el, és erre persze megint kiváló magyarázatok lettek, hogy mikésképp vagy mikésképp hátráltatják az igazság pillanatának elérését. Ezek első sorban gazdasági vagy szociológiai magyarázatok voltak. Vannak világpolitikai magyarázatok is, ezeket is végig szoktam hallgatni. És mégiscsak arra tudok jutni, hogy ennek a dolognak akkor lesz vége, amikor a magyar társadalom megelégedi.

Csepeli György Számomra is egy hosszan tartó gondolkodási folyamat tárgya, hogy ami történik, az miért történik, és miért is tartós. Az első gondolatban Radnóti Sándor megelőzött, mert én akartam ezzel kezdeni. Nem szabad normatív csapdába beleesnünk. Ebben az országban soha nem voltak olyan periódusok, amikor a hatalom és a mindennapi élet viszonya konfliktusmentes volt. A jelenlegi helyzet specialitása talán az, hogy szerintem van egy szintje a mindennapi életnek, amely minden korábbi helyzethez képest élhetőbb. Az ilyen helyek például, ahol vagyunk, meg a vidéki városok kinézete tetszetős, leszámítva a rettene-

tes gettókat és a borzalmas ázsiai állapotokba süllyedt mikrorégiókat. Egészében véve az embernek van egy civilizatorikus élménye, ami az egyik magyarázat arra, hogy nem tűnik annyira tarthatatlannak a helyzet, mint amennyire egyébként az. Mert inkább lélektanilag vannak problémák. Heller Ágnesre nézek, aki annak idején az elsők közt írta le a mindennapi tudat egyes formáit, az előítéleteket, sztereotípiákat, amelyek mérgezik a mindennapi életet. Ezek ma a társadalommagyarázat tényezőivé váltak olyan értelemben véve, hogy a hatalom is beépítette őket a maga tudáskészletébe. A hatalom és a mindennapi tudat között létrejött egy kognitív cinkosság, amely lehetővé teszi, hogy kirekesszünk gátlátalanul embereket az emberek köréből, non-personná válhassanak emberek egész csoportjai úgy, hogy ne keletkezzen lelkiismeretfurdalás bennünk. A legkülönbözőbb kategóriák mentén húzunk falakat a társadalmilag létrehozott valóságban, és ez kognitíve abszolút kényelmetlenné teszi az egyébként kényelmes mindennapi életet azok számára, akik egyébként kényelemben élnek. Azokról most nem beszélek, akiknek a mindennapi élete valóságosan és egzisztenciálisan kényelmetlen. Ők most nincsenek itt, róluk nem beszélünk. Ők a néma és hallgató, nyomorult többség. Az ő hangjuk a hatalom által is működtetett előítéletek-technika folytán nem hallatszik. Őket nem látjuk, nem halljuk, de ebből még lesz egy igazi nagy robbanás, és ha változás lesz, akkor innen fog jönni, és nem tőlünk, mert a mindennapi életben előttünk nyitva álló szerepek levezetik a feszültségeket. A rendszerváltozás előtt nem volt evidens, hogy ha ma nekem va-

lami nem tetszett, másnap elmentem Berlinbe, és ott voltam két héttig. Nem volt természetes dolog, hogy kérek egy meghívást egy amerikai egyetemről, és kimenjek. Ilyen értelemben véve olyan volt a helyzet, mint a fazékban, amelyben forrt a víz, de a fazékon ott volt a fedő. Most a fedő nagyon lyukacsos, ott megy ki a gőz, ahol akar. A rendszer nagyon ügyesen játszik ezzel a dologgal, és megengedi, hogy akinek nem tetszik, az menjen el. Félmillió már el is ment. Csoda, hogy még ti itt vagytok, mert jövőre nyilván már csak a fele lesz itt.

Széky János Szerintem több oka van annak, hogy a rendszer nem omlik össze. Alapvetően az, hogy a nép többsége – beleértve a középosztályt – eleve már ezt a rendszert akarta, és nagyon sok kell ahhoz, hogy csalódjon benne. A 2010 utáni kormányok a kormányzás minden területén – gazdaságpolitikában, oktatáspolitikában, külpolitikában – a totális hozzá nem értés és destruktivitás jeleit mutatják. Ebből a hozzá nem értést legalább annyira fontosnak tartom, mint azt, amit Magyar Bálinték leírnak a Polip-könyvekben. És a magyar ellenzék – beleértve az úgynevezett független nyilvánosságot – nem nagyon emeli fel a szavát ez ellen, nem mondja azt, hogy amatőrök vagytok, ezért menjetek a sunyiba, hanem egy kigyótól megbűvölt kisegér elismerésével adózik az ellene irányuló hatalompolitikai játszmáknak. Ez az egyetlen területe a politikai cselekvésnek, amiben ez a kormányzat profinak mondható, de abban nagyon. Szóval annak, hogy elfogadják az emberek a NER-t, több oka van, pont erről publikálok nemskára egy könyvet. Én nem egységes

magyarázó kulcsban gondolkodom. Legalább négy tényezőt lehet megkülönböztetni, pontosabban ötöt, ami megmagyarázza, hogy az emberek miért viselik el, hogy nem élnek jobban – vagy akár rosszabbul élnek –, mint 1989-ben. Nem értek egyet azzal, hogy a magyar vidéken civilizatorikus fejlődés látható. Pontosán ellenkezőjét lehet tapasztalni: hanyatlak a civilizáció. Az ország területének nagy részén az emberek többsége mérhetően rosszabbul él, mint 1989-ben. Aki ezzel nem számol, az nem tud sikeresen szembeszállni a mostani rendszerrel. Tehát hogy miért tűrik? Van két történelmi tapasztalat, ami felülbírálja akár a gazdasági racionalitást, akár a demokrácia iránti vágyat. Az egyik a Trianon-trauma, a másik pedig a Kádár-kori életszínvonal-emelkedés emléke és utóhatása. Van továbbá valamiféle értelmetlen ragaszkodás az 1989-ben megkonstruált és pár éven belül elavulttá vált politikai és jogi intézményrendszerhez. Van egy lényeges tényező, amit pontosan ezekben a napokban figyelhetünk meg: az állambiztonsági lusztráció elmaradása, aminek nagyon súlyos és a nyilvánosság által soha föl nem mért politikai, sőt gazdasági következményei vannak. És van még egy fontos ok, amit én úgy neveznék, hogy a középosztály árulása. 1989 után a kommunista nómenklátúra maradványaitól a középosztály különféle frakciói vették át a politikai hatalmat, és úgy kormányozták az államot, hogy az állami pénzből nekik jusson vissza minél több. Ez a négy-öt tényező együtt olyan politikai konstrukciót eredményezett, amiben a NER-rel szembeni ellenállásnak egyszerűen nem volt semmilyen nyomós indítéka. Voltak egyéni és csoportos sérelmek, de soha-

sem alakult ki Majdan-szerű, sokféle csoportot magában foglaló tiltakozó tömeg. Nem volt százezer ember, aki értelmét látta volna a lázadásnak. Pedig az se sok.

– *Magyarán azt mondd, hogy a rendszerfenntartó társadalmi paraméterek peremfeltételek, azok már megvoltak 2010 előtt is?*

Széky Pontosan. A magyar demokratikus politikai közösség jellemző magatartását én úgy írnám le, hogy a rajtaütésszerű erőszakos bűncselekmény fogalmi metaforájában gondolkodik. Tehát hogy ott állt az utcasarkon az útonálló a bunkóval, és mi bandukoltunk felé, és nem vettük észre, gyanútlanul odaértünk, és akkor durr, lecsapott a fejünkre. Hát nem. Bizony látuk, hogy ott áll a fölemelt bunkóval, és úgy mentünk felé. Én ugyan nem, de az általános feltételezés az volt, hogy ha eddig nem vágott fejbe a bunkójával, akkor nyilván ezután sem fog. Miért is tenné? Civilizált emberek vagyunk, nemde? Sőt még arról a micsodáról, amit fölemelve tartott, arról se hitte el a többség, hogy bunkó. Tisztelet a kivételnek, még akkor se, amikor a kötcsei beszédben Orbán kereken megmondta, hogy nem akar plurális demokráciát. Mentünk, mendégeltünk, odaértünk, és durr.

Dessewffy Én egy magyar nemzeti sportot szeretnék itt behozni, az önmarcangolást, aminek lassan már fekete öves bajnoka vagyok. Úgyhogy hosszú tépelődések után azt látom, hogy legalább két nagy tévedésünk volt, ami azért is fontos, mert érdemes különválasztani egy politikai és egy társadalmi dimenzióra azt, ami most van. Nyilván ezek összeérnek, de szerintem más típusú erősségeket és gyengeségeket látunk a politikai mezőben és a társadalmi mezőben. A politi-

kai mezőben, ha bele akarnék kontárkodni az eszmetörténetbe, azt mondhatom, hogy egyszerűen nem mértük fel a Carl Schmitt-i hagyományt, vagy egyszerűbben szólva a harc mibenlevőségét. Tehát például azt, hogy ebben a harci logikában mindig kellenek ellenségek. Az én demokrácia- és politikafelfogásomból ez a fajta tudatos ellenségkeresés teljesen hiányzott. Ha elfogadjuk, hogy a politika harc, ahol minden eszköz megengedett, és az egyetlen értelme a másik fél lenyomása, akkor ez az ellenségkeresés természetes dolog. Szerintem a magyar értelmiségi elit, de kitágítanám: a magyar politizáló bal-liberális elit felkészületlen volt erre a harci logikára. Arra, hogy itt koncepciók perек lesznek, hogy embereket az állásukból újra elbocsátanak, a zsarolásra, hogy ez az egész örület ebben a formában be tud indulni. Ennek a harcnak a meg nem értése, a következményeinek a le nem vonása, az a feltételezés, hogy itt majd valami normalitás, „átfeszített” status quo fog érvényesülni a továbbiakban is, hatalmas hiba volt, és teljesen felkészületlenül ért mindenkit. A másik ilyen félreolvasásom a társadalomra vonatkozott. Nagyon sokáig abban a hitben voltam, hogy ezt a nagyon-nagyon legyengített, elszegényített magyar társadalmat nem lehet további prés alá tenni, nem lehet tovább facsargatni. Most azt láthatjuk, hogy egyrészt a társadalom jóval elcsigáztabb, jóval kifáradtabb, jóval lepusztítottabb – és itt Csepeli Gyurival is vitatkoznék, mert azért a berlini utak meg az amerikai egyetemi meghívások statisztikailag ki nem mutatható réteget érintenek, a kivándorlás nem, de azért az egy másik téma. Szóval a társadalom iszonyatosan elgyötört állapotban

van. Ebből az is fakad, hogy az a szabadságeszmény, amit olyan fontosnak tartottunk 1988–89-ben, nagyon korlátozottan hatja át a magyar társadalmat. Értékkutatók ezrei bizonyítják, hogy ami leginkább számít, az a biztonság, a szorongás kerülése és még sok minden más. Nagyon kevesen engedhetik meg maguknak, hogy a mindennapi életben az a fajta szabadság legyen a vezérlő csillaguk, ami nekem személyesen és biztos sokaknak itt a teremben olyan fontos. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy éppen az elgyötörtség miatt, nem pedig ennek ellenére, megtehető, bevezethető az egykulcsos adó, elvehető a gyerekgondozási segély, a beteggondozási segély, ha úgy tesszük: még tovább szorítható a prés. Nagyon rossz következtetéseket vontunk le abból, hogy mit lehet megtenni a társadalommal, mit szabadna és mit kellene tenni. Természetesen összefügg a kettő. Az a gondolat, hogy embereknek segély helyett adjunk munkát, önmagában nem rossz gondolat, semmiképpen sem fasiszta gondolat, mint ahogy a Fodor Gábor-i csapat egykor oly vidáman hangsúlyozta. Az viszont már a legnagyobb aggályokra adhat okot, hogy ez a közmunka hogyan valósul meg, hogy a magyar valóság ismeretében adott esetben egy helyi kiskirály minden kontroll nélkül egyrészt a saját szőlőjét művelteti meg, másrészt egyeseknek ad ilyen munkát, másokat pedig az éhenhalás szélére taszít, és ez ügyben semmilyen fellebbezési lehetőség nincs. Végül visszatérve a kivándorlásra, valóban van ez a szelep, a kuktaeffektus. A komcsizmusban ez Hofi Géza volt egy személyben, aki mondott egy remek viccet, mindenki kacagott, és kvázi jól kiereszthettük a gózt.

Most az ember valóban elmegy Berlinbe, illetve van egy másik jelenség, ami szerintem borzasztóan fontos. Ez pedig a digitális emigráció, amit részben én magam is folytatok, amit a digitális kommunizmus tesz lehetővé. Ezen azt értem, hogy ma már az ember egy fillér nélkül bármilyen filmhez, zenéhez, tévés sorozathoz, könyvhöz hozzáférhet, és rengetegen élnek ezzel, miáltal egy teljesen paralel kulturális fogyasztást tudnak felállítani, ami egy fillérbe nem kerül, és ha a túlélésük biztosítva van, vagyis a zsíros kenyeret meg tudják venni, akkor olyan szellemi horizonton élhetnek, amilyenen akarnak. Természetesen nem azt gondolom, hogy Fellini-filmeket töltenek le legnagyobb számban, de elvannak, és ez is oka lehet annak, hogy nincs ilyen típusú azonnali ütközése és felmondása az itt történt politikai alkunak.

– *Ha akartok reagálni egymásra, akkor várok a következő kérdéssel.*

Csepeli Fenntartom azt a megállapítást, hogy a vidéki Magyarország civilizatorikus változáson esett keresztül. A kisvárosok képeinek előnyös megváltozását nem lehet nem észrevenni. Ezzel együtt elismerem, s utaltam is rá a hozzászólásomban, hogy e városok környékén sok helyütt borzalmas viszonyok vannak, de azok a viszonyok csak nagyon hosszú idő múlva lesznek robbanásveszélyesek az előítélet-képző mechanizmusok következtében, amelyek kirekesztik az ott élőket a normálisnak számító világból.

– *János? Láttam, jegyzeteltél.*

Széky Azért mondanék olyan számokat, amik döntőek. Először is a Központi Statisztikai Hivatal nyilvánosan hozzáférhető kimutatásai szerint 1956 és 1989 között a

magyar átlagos reáljövedelem 210 százalékkal nőtt, azaz több mint megháromszorozódott. A legújabbban korrigált adatok szerint 1989 és 2013 között az átlagos reáljövedelem öt százalékkal nőtt, de bele kell számítani, hogy Budapest és a vidék között újra szétnyílt az olló, valamint kiemelkedett egy gazdag réteg. Ez azt jelenti, amit az előbb mondtam: hogy Magyarország lakosságának nagy többsége vagy ugyanúgy, vagy rosszabbul él, mint 1989-ben. Látható az eredmény, és ezt össze lehet hasonlítani a térség többi országának a változásaival. Ami a kisvárosokat illeti, uniós pénzekből lekövezték a főteret, meg mindenféle szép parkokat csináltak, meg időnként Horthy-szobrokat állítottak, ami már nem esik annyira jól a szemnek, de egy átlagos magyar faluban 1989-hez képest sokkal rosszabb az élet. Ha ezzel nem számolunk, akkor teljesen védtelenek vagyunk a Jobbikkal szemben.

– *Széky János azt mondta, hogy azért fenntartható a rendszer, és azért nem dőlt össze, mert tulajdonképpen ezt akartuk, tehát a léte társadalmi igényt elégít ki, Dessewffy Tibor pedig azt mondja, hogy nem voltunk fölkészülve arra, hogy mi fog következni. A kettő közt nyilvánvalóan van ellentmondás, amire szeretném, ha reagálnátok.*

Dessewffy A statisztikákat lehet vitatni, de én sem látom azt, hogy az ország en bloc száguldana fölfelé. De hát az is hozzátartozik ehhez a Carl Schmitt-i logikához, hogy az emberek nem racionálisan döntenek, nem pusztán a fizetési csekkék alapján. Ez egy bonyolult kulturális tér, és ebben a kulturális konstrukcióban, ami a világ, az emberek számára a Fidesz valóban be tudott dobni olyan dolgokat, mint

Trianon, bár ezzel kapcsolatban egy picit szkeptikusabb vagyok. Fontosabbnak érzem az ellenségkép állandó felmutatását. A magyar őstoposz, hogy mi állandó nyomás alatt vagyunk, a kicsi nép, körötte a dühöngő árral...

Széky Ez Trianon, ez a Trianon-trauma.

Dessewffy De Brüsszel nem Trianon, Amerika nem Trianon.

Széky Dehogynem! Ugyanaz a retorika.

Dessewffy Akkor a Trianont metaforaként értelmezve ugyanaz, de nem ez a fontos számomra, hanem...

Széky Működőképes.

Dessewffy Persze, persze, csak azt mondom, hogy nem a revizionista, irredenta gondolatot érzem a legerősebbnek abban, hogy ezek a nem racionális elemek bejönnek és átítatják a valóságot. Ez az, amit én harcnak hívok inkább, és erre a harcra a Fidesz felkészült, és aggályok nélkül alakította ezt a narratívát. Itt ülünk, ugye, a másik oldal, alig-alig van felület, ahol meg tudunk jelenni, alig-alig vannak olyan emberek, akik ezt úgy tudják elmondani, hogy az felkavarja a dolgokat. És bár jelenleg nem tartunk ott, abban biztos vagyok, ha lesz változás, akkor az nem fokozatos, lineáris változás lesz, hanem egy nagy beomlás, nagy földindulás. Ezt nagyon nehéz megjósolni, tehát amikor azt mondjuk, hogy nem tartunk ott, lehet, hogy a jövő héten már megtörténik. De nem egy tudatos és lassú építkezés nyomán, ráadásul ennek a nem orbáni világnak nagyon-nagyon csekély az eszköztára is, mert látni kell, hogy a politikai projekt valójában egy társadalmi struktúrában történő átrendezés. Nemcsak arról van szó, hogy Budapesten hirtelen megje-

lent a szupergazdagok rétege, és kinyílt a társadalmi szakadék, hanem van egy nagyon tudatos elitcsere, a Fidesz egy hozzá lojális társadalmi pillért hoz létre. Gondoljunk a trafikbotrányra, amiről azt gondoltam, hogy érdemi népszerűségvesztést okoz a Fidesznek. Mert megérthető mértékű pénzről szól, az egész országot átfogja, nem lehet a nyilvánosságban elhallgatni, konkrét sorsokban jelenik meg, újra meg újra a magyar társadalom képebe vágják, hogy politikai alapon emberektől elveszik, amijük van, és odaadják másnak. Azt hittem tehát, hogy ez a Fidesznek nyilvánvalóan hatalmas népszerűségvesztést fog okozni. Mi történt? Abszolút népszerűség-emelkedést hozott a Fidesznek. Miért? Azért, mert nagyon világos volt az üzenete. Egy demokrata számára nem nagyon hízelgő üzenet, de a harci logikából megint teljesen nyilvánvaló: akarsz trafikot? Hogyne akarnék, mert különben éhen halok. Akkor csatlakozz hozzám, megkapod a trafikot. Ez volt az üzenete, és ezért tudott népszerűbbé válni a Fidesz. Lehet, hogy ez hosszabb távon problémákat fog okozni, de rövid távon így működött.

– *Ez tulajdonképpen a folyamatos társadalmi erőszak. Az állandó presszióhoz pedig alkalmazkodni kell, különösen ha az ember nem lát alternatívát, politikai alternatívát a nyomásgyakorló hatalommal szemben.*

Dessewffy Ha a családhoz tartozol, akkor neked jó lesz, aki pedig nem tartozik a családhoz, annak nagyon-nagyon rossz lesz. És ha vannak is olyan kis szigetei a szabadságnak, mint a CEU, a magyar társadalom alapvetően olyan mértékben függő az államtól, hogy az állami akarat mindenható – és ez

teljesen brutális gyakorlat. Hogy mai példát mondjak, korábban az teljesen elképzelhetetlen lépés lett volna, hogy a kommunikációs szakokat megszüntetem, illetve a jogászképzést beviszem a Nemzeti Közzolgálati Egyetemhez. De ebbe a hatalmi harci logikába jól illeszkednek.

– *Hadd kérdezzem meg Csepeli Györgytől, hogy a félelem attól, hogy rosszabb lesz, tényleg a rendszert fenntartó társadalmi közhangulatként működik?*

Csepeli A kedvezményezettek köre nagyobb, mint hisszük. Ez a kör két részből áll. Az egyik rész effektíve anyagilag jól jár ezzel a rendszerrel. Annak idején az antiszemitizmus azért volt olyan nagyon népszerű, mert rengeteg ember abból gazdagodott meg, hogy kisemmizték a zsidónak minősített polgárokat. Ami ma van, az fordított antiszemitizmus, mert a törvények ma nem a gazdagoktól, hanem a szegényektől veszik el a pénzt. A rendszert egy perverz redistribúciós logika érdekalapon működteti. Magyar Bálint pontosan leírja ezt a működést, de szerintem szélesebb a haszonélvezői kör. Nemcsak a család meg a fogadott család tagjai tartoznak bele. Minden kistérségben felépült ez a rendszer kicsiben. Ott is van egy helyi maffiafőnök, aki ilyen perverz módon újraosztja a javarészt európai pénzeket, amelyek nem kis pénzek. A másik kedvezményezett körbe a szimbolikus haszonélvezők tartoznak. Itt csatlakozom ahhoz, amit Dessewffy Tibor mondott, s magam erről írtam Magyar Bálint kötetében. A szimbolikus haszonélvezet jelenségét nem lehet lebecsülni. A Trianon-trauma, a függetlenségi komplexus, a paternalizmus, a tanult tehetetlenség, a te-

kintélyelvűség, a kirekesztés kultúrája együttvéve olyan a tünetegyüttes, amire azt mondjuk, hogy a magyar prototípus. Ezt a prototípust mesterien használja a rendszer, és ennek következtében azok is, akik közvetlenül nem haszonélvezők, szimbolikusán úgy érezhetik, hogy belül vannak azokhoz képest, akik ki lettek rekesztve. A kirekesztéslogika egyúttal azt is jelenti, hogy ha nem tartozol hozzánk, akkor te nem is vagy. Ha te cigány, homoszexuális, liberális, kommunista, szlovák stb. vagy, akkor nem létezel. És ráadásul még a beengedettek kategóriáin belül is vannak finom distinkciók. Egészében véve ez egy háborzongatóan rafinált rendszer, amely arra az emberi gyengeségre épül, hogy ha nem is megy jól nekem, örüljek annak, hogy nem vagyok olyan rossz helyzetben, mint a másik.

– *Elhangzott, hogy a rendszer célja egy nagyfokú elitcsere. Van egy terület, ahol ez látványosan nem működik, a kultúra, különösen a magaskultúra területe. De olyanynyra, hogy már nem is látok rá igazi politikai erőfeszítést, leszámítva azokat, amelyekkel kifizetik a baráti művészeket és kulturális potentátokat. Miért vallott itt kudarcot az elitcsere szándéka?*

Radnóti Erre sokféle válasz van. Az egyik választ éppen a napokban hallhattuk Tamás Gáspár Miklóstól, amelynek a lényege az, hogy a magaskultúra, mind a jobb-, mind a baloldali, bármilyen formájában olyan alacsonyan repül, olyan minden kritikát megérdemlő, hogy itt nincs mit kínálni. Ez egy lehetséges válasz. A másik lehetséges válasz az, hogy valamilyen okból, ezt szintén érdemes volna analizálni, végül is nem voltak igen nagy ajánlatok, ugye? Nem voltak

jutalmi kínálatok. Ezt például a díjazásokban lehetne látni. Meg lehetett volna próbálni kihalászni, ajánroznia, a maguk számára fölépíteni néhány jelentős embert. S noha a nevetséges Magyar Művészeti Akadémia maga sem merete no-name-jeivel teljesen kitölteni a Nemzet Művésze rubrikáját, a hatvanöt év fölöttiek ez érdeemes társasága (néhány föltűnő hiánnyal, például Nádas Péterrel) nem hiszem, hogy bárminő hálát érezne a jövedelemkiegészítés miatt. A harmadik válasz pedig az, hogy valamilyen okból Magyarországon a magyar kultúrában hosszú ideje a baloldali, illetve a liberális kultúra termelte a magaskultúrát, és nagyon kevés volt a konzervatív oldalon. Hogy mit is érthetünk Magyarországon konzervatívnak, az külön kérdés, mert ha, mondjuk, a nagyon egyszerű oakeshotti definíciót vesszük, amely szerint konzervatív az, aki nem akarja, hogy az egyik nap nagyon különbözzék a másiktól, hát akkor ebben az értelemben nemigen tudunk konzervatívát Magyarországon elképzelni. De hadd kapcsolódjak egy kicsit a Dessewffy Tibor által fölvetett Carl Schmitt politikai filozófiájához, aki a politikát ellenség- és barátfelismerő rendszernek tekintette, de ez nem egyszerűen leírás, hanem ennek a legszélsőségesebb konzekvenciáját is levonta, nevezetesen azt, hogy az ellenséget meg kell ölni, el kell pusztítani. Carl Schmitt egyébként könnyen olvasható, magyarul is olvasható, aki nem ismeri, az a maga karikatúrájában éppen mostanában ismerhette meg egy fiatalembertől, aki politikai filozófusnak képzei magát. Schmitt Hitler rajongója volt, de Lenint is nagyon tisztelte, és az sem véletlen, hogy a radikális jobboldalon és a

radikális baloldalon is megjelennek Schmitt hívei, aki egyébként valóban mély és érdekes gondolkodó volt. Mind a széljobbon, mind a szélbalon Schmitt gondolatához hozzáfűződött valami igazi nagy felforgatás, és ezt a felforgatást nevezük most értékjelölő nélkül forradalomnak. És akkor emlékeztek valamire, ami már elfelejtődött, vagy már keveset emlegetik (csak Parti Nagy Lajos magyar meséi őrzik az emlékét), nevezetesen hogy a II. Orbán-kormány fülkeforradalomnak nevezte magát. Úgy írta le azt, ami Magyarországon történik, hogy fülkeforradalom, hangsúllyal a forradalmon, és ez a forradalom a fogalmánál fogva nagyon sok mindenre feljogosította őt, vagy úgy vélte, hogy feljogosítja. S ha tulajdonképpen a mai beszélgetésünk alaptémájához térünk, nevezetesen az Orbán-kormányzás hatására a mindennapi életre, akkor valószínűleg innen kellene elindulni, mert ez a jogosítvány jelentette azt, hogy felfüggesztődik a jogállam. A jogosítvány jelentette azt, hogy megszűnnek a tulajdonviszonyok, felforgathatók a tulajdonviszonyok, és egyáltalán, nagyon mélyen beleszólhatnak a mindennapi életükbe. Na most a kérdés az, hogy ezt akarta és erre készen állt-e az ország népe, amely kétharmados többséggel megválasztotta őt. Ennekem ezzel szemben komoly kételyeim vannak. A sokat idézett kötcsei beszéd e tekintetben nem beszélt nyíltan. Csak olyan vad fantasztaának, mint Debreczeni József, sikerült eltalálniuk, hogy mi is fog itt történni, amit mindenki fantazmagóriának tartott akkoriban, az is volt, csak éppen bekövetkezett. Úgyhogy nem igaz az, hogy ott állt az a bunkós ember, és mi szépen odasétáltunk. Az emberek kétség-

kívül öntudatlanul vagy tévedéke-nyen azt gondolták, és ezek közé még olyan jelentős politikai gondolkodók is tartoztak, mint Kis János, hogy a körülmények rá fogják majd kényszeríteni a Fideszt a reálpolitikára s valamifajta társadalmi béke megteremtésére. Na most ez a forradalmi retorika végül is valamilyen forradalmi magatartást involvál. Az én emlékeim szerint a forradalmároknak legalábbis az első nemzedéke mindig aszkéta volt. Úgy tűnik, hogy ez itt nem nagyon sikerül. És lehet, hogy a dolognak ezen a nem olyan jelentéktelen elemén bukik meg az ügy, vagy legalábbis következik be a rendkívüli népszerűségvesztés, mert négy év után, ami nagyon kicsi történelmileg, lassan kiderül, hogy a forradalmi változások nagyon is a saját malmukra hajtották a vizet. Úgyhogy kellett, az elején is megjelentek már azok a pótideológiák, amelyek kiegészítették a forradalmi ideológiát, és ez kétségkívül a Kádár-korszak nosztalgiája volt, és még a Horthy-korszak nosztalgiája is. Tehát egy bizonyos rend, amely ugyanakkor biztosította az egyik esetben a vélt magyar érdekeket, a másik esetben pedig a zsebnek, a jólétnek a szerény érdekeit. És ebben az értelemben itt egy ideológiai kvaccs áll össze, amelyet Magyar Bálinték hajlamosak látványosan leegyszerűsíteni a maffia fogalmára, és kétségkívül rengeteg minden nagyon találónak is tűnik leírásukból mindannyiunk számára. De az elég súlyos érv, hogy azért egy családnál, egy akármilyen széles értelemben vett családnál szélesebb dologról van itt szó. Tehát valóban vannak új érdekelték, valóban van új réteg, amely felfelé mobilizálódik. Elitcsere, ami megint egy forradalmi jelszó.

– János, te említetted korábban azt, hogy a jelenlegi kormányzás színvonala tényleg minden szintet alulmúl. Miért tűrjük ezt a rendkívül gyatra kormányzást? Különösen annak fényében érzem jogosnak ezt a kérdést, hogy korábban a Fidesz ellenzékéből folyamatosan és hatékonyan támadta a szocialista kormányokat a kontár kormányzásért. Ha ez az érv politikai helyzet-től függően alkalmazható vagy nem alkalmazható, akkor az azt jelenti, hogy eleve nincsenek elvárásaink a kormányzás minőségével kapcsolatban?

Széky Én nem szeretem az általanos alanyt. Nem „mi tűrjük”. Beszéljünk konkrét csoportokról. Magyarul: itt a demokratikus ellenzékéről van szó. A parlamenti és parlamenten kívüli ellenzéknek szándékai és esetleg indulatai vannak, de elvárásai csak nagyon ritkán. Tisztelet a kivételnek, de hiába foglalkozik a parlamenti ellenzék hivatásszerűen a politikával, a túlnyomó többségének egyszerűen nincs felkészültsége ahhoz, hogy ezt a minőséghiányt észlelje. Viszszatérve Trianonhoz. Mi volt a 2010-ben megválasztott Országgyűlés első dolga? Meghirdette a nemzeti összetartozás napját Trianon évfordulójára, és megszavazta az itt lakás nélküli kettős állampolgárságot. Hogyan reagált az ellenzék? Három kivétellel megszavazta. Hajszálpontosan tudni lehetett, hogy ennek választójogi következményei lesznek, amint hogy voltak is 2014-ben. A másik fele az, hogy senkinek nem jutott eszébe – megint csak tisztelet a körülbelül két kivételnek –, hogy az állampolgárság nem érzelmi dolog, nem sebkezelő gyógyszer, nem a nemzethez tartozás valamilyen érzelmi fokától függ, de nem is államház-

tartási kérdés. Nem arról van szó, hogy „jönnek a románok, oszt kiessznek a nyugdíjunktól”. Hanem egy jogviszony, amivel demokráciában jogok és kötelességek járnak együtt. Semjén Zsolt azt mondta, nincs kétféle állampolgárság, nincs első- és másodrangú magyar állampolgár. Hát dehogy nincs. Abban az esetben, hogyha valaki nem tudja teljesíteni az állampolgári kötelességeit, úgymint adózás, iskoláztatás, katonai szolgálat, a jogait viszont gyakorolhatja, akkor kiváltságos helyzetben van azokkal az állampolgárokkal szemben, akik kötelesek ezeket teljesíteni. Akkor olyan képviselőket küldhet a parlamentbe, akik az ő szabadságfokára, az ő megélhetésére semmilyen hatással nem lévő, másokra érvényes törvényeket szavaznak meg. Milyen alapon? Nagyon egyszerű példával: ha én el akarom kergetni X pártot, mondjuk, a vasárnapi zárva tartás áterőszakolása miatt, akkor határon túli nemzettársam, aki egyébként biztos nagyon rendes ember, azt mondja, hogy ez őt nem érdekli, neki ilyen gondja nincs, ő vasárnap is tud boltba menni, viszont X párt nagyon szépeket mond neki róla, hát maradjon. Csakhogy a demokrácia arról szól, hogy azt döntöm el szabadon, kik legyenek hatással az *én* életemre. És erre senki nem mutatott rá. A szocialisták valamiért elszégyellték magukat, hogy ők milyen csúnyán viselkedtek 2004-ben. Valóban csúnyán viselkedtek, de ha tisztában vannak az állampolgárság és a parlamenti demokrácia mibenlétével, akkor sem olyan kampányt nem folytatnak, mint 2004-ben, sem a könnyített honosítást nem szavazzák meg 2010-ben. A másik fele az, hogy igenis volt objektív mutatója annak, hogy a magyar népesség mennyire szerelmes az államba. Ez

bizony nem a trafikelosztáskor derült ki. 2009-ben, ismétlem, 2009-ben a Pew Research Center, a világ egyik legtekintélyesebb független közvélemény-kutató és társadalomkutató intézete megismételte azt a felmérést, amit 1991-ben már elvégzett számos köztes európai országban, köztük a volt NDK területén. És ebből nagyon érdekes dolgok derültek ki Magyarországra nézve. 1991-ben még 80 százalék volt azoknak az aránya, akik szerint a kapitalizmus jobb, mint az államszocializmus. 2009-ben csak 46 százalék gondolta így. A térségben egyedi ez a zuhanás. 2009-ben csak Ukrajnában mértek alacsonyabb értéket, de ott alacsonyabbról is indultak. Még Oroszországban is nagyobb a kapitalizmus támogatottsága. Vagyis a magyar lakosság hibahatáron túli többsége hibahatáron túl nem szereti a kapitalizmust, ellenben azt a gazdasági rendszert szereti, amiben az állam dominál. Ez, mondom, 2009-ben került nyilvánosságra. 2010-ben volt egy választás, ahol a nemzeti kollektivisták vagy paranoid nacionalista pártok, hívjuk őket akárhogy, összesen 69 százalékot kaptak. Elsőpró többséget.

Csepeli Azt akartam volna mondani, hogy nem volt ilyen magas a kapitalizmus támogatottsága a kilencvenes években sem.

Széky De, de, elég magas volt.

Csepeli Hát attól függ, ki mér. Én ismerek olyan méréseket, amik egyértelműen azt mutatják, hogy nem zuhant a helyeslés, hanem lényegében lassan ment lefele, de eleve nem egy magas szintről. Az European Social Survey értékvizsgálatainak eredményei egyértelműen mutatják, hogy Magyarországon nincs talaja az autonómiának, az individualizmusnak, a teljesítményelvűségnek, szemben a bizalmat-

lansággal, a biztonságkereséssel, a konformitással, a tradicionaliz-mussal. Mindez már együtt volt a rendszerváltozáskor is. Az a probléma, hogy a húsz év alatt, ami, mondjuk, szabad volt, érdemben senki nem nézett szembe ezzel a hagyatékkal. A kettős állampolgárság nem olyan egyszerű dolog. Dogmatikusan igaz, amit Széky János mond, de lélektanilag nem igaz. Ha az ember elmegy Erdélybe, és beszél a barátaival, akkor azt tapasztalja, hogy a kettős állampolgárság működő dolog volt, és nem azért, mert ők elszánt nacionalisták, hanem azért, mert úgy érzik, hogy az ő életüknek része az, hogy legyenek magyarok is, még akkor is, hogyha ennek tulajdonképpen csak szimbolikus értéke van. A kettős állampolgárság megadásában egy olyan pszichológiai haszonszerzési lehetőséget látok, amit ez a hatalom hülye lett volna, ha nem használ ki, és mi hülyék voltunk, hogy nem használtuk ki. Ehhez képest súlyosabb mulasztásunk, hogy akkor, amikor még lehetett volna valamit tennünk, teljesen elhanyagoltuk a demokratikus politikai szocializációt. Az iskolákból kimaradt a polgárrá nevelés, elhaltak az erre irányuló kezdeményezések, és ezzel párhuzamosan nem fordítottunk figyelmet a felnőtt politikai szocializációra, a civil társadalom fejlesztésére. A tömegkommunikáció mélyrepülése nem 2010-ben kezdődött. A közszolgálati televízió és rádió már korábban diszfunkcionálissá vált, bár egy-két műsor szívesen megmaradt. A kereskedelmi televíziók sem működtek a demokratikus politikai szocializáció szellemében. Ma az RTL mint Delacroix festményén Marianne vezet bennünket a szabadság felé, de Dirk Gerkens nem volt mindig ilyen. Nagyon jól emlékszem azok-

ra az időkre, amikor az volt a hír, hogy a kutya megette a színésznőt, akit a fia meggyilkolt, s nem felejtettem el a Mónika-show-kat, amelyek azoknak az előítéleteknek az akadémiai voltak, amelyeket a jelenlegi rendszer gátlástalanul kihasznál. A kereskedelmi média elképesztő pusztítást végzett a lelkében, aminek az eredménye az intolerancia, a tekintélyelvűség, a nihilizmus lett. Ezen nincs mit szépitni. Létrejött egy lélektani csődhelyzet, amelyre ráült a fülkeforradalom.

Ha kinézünk a kávéház ablakán, ahol most vagyunk, az eredmény jól látható. Emlékszem rá, benne voltam a kormányban, hogy Horn Gábor mit küzdött azért, hogy megszűnjön az a vizelettel átitatott mocsár, ami itt volt a Kossuth Lajos téren. Azt akarta, hogy egy normális tér legyen belőle, és nagyszerű tervek voltak. Ezek a tervek mind elvéreztek, mert volt egy ilyen hivatal, volt egy olyan hivatal, volt egy amolyan hivatal, amelyek mind keresztbe tettek, és soha nem lett az elgondolásból semmi. Az új kormány alatt kivágták a fákat, megváltoztatták a törvényeket, deportálták Károlyit, visszahozták az oroszánt, amely itt bődul a Tisza fölött, és létrehoztak egy rémálmot. Ez a rémálom ugyanakkor rendnek tűnik, szemben a mi Kossuth terünkkel, amely egy borzalmas mocsár volt korábban. Volt egy kaotikus, rossz, nem működő rendszer, amely lélektanilag nagyon sok ember számára tarthatatlan volt, és ahhoz képest lett egy másik, amely látszólag rendezett, de lényegét tekintve még elfogadhatatlanabb.

Radnóti Kicsit azért a beszélgetésünk hangulatát változtatandó: nem arrogálnám magamnak a jogot, hogy ezekkel a nemzetközi és

nagy tekintélyű statisztikákkal bármit is szembe merjek állítani, hacsak azt a mindennapi tapasztalatot nem, hogy ha egy alternatív perspektíva megjelenik, akkor talán nem mélyen, hanem a felületen, de oda is lehet vonzani komoly szavazatokat és komoly többséget.

– *Desseffy Tiborral jó két éve volt egy számomra megvilágosító rádiós beszélgetésem, amelyben ő megismertetett engem a magyarul akkor még hozzá nem férhető politikai bestsellerrel, a Diktátorok kézikönyvével. A szerzők ebben teljesen érthetően és logikusan elmagyarázzák a mi demokratikus értékeinktől a lehető legtávolabb működő, de mégis rettenetesen hatékony politikai szisztémát, amely a gyakorlatban mindenben szakít a demokráciával, például nem az a célja és értelme, hogy legyen jobb minél több ember életének minősége. Ezt a receptet a Fidesz mennyire tudatosan és mennyire sikeresen alkalmazza?*

32

Desseffy Hogyha lehetek nagyon szemérmetlenül reklámízú, ennek kapcsán írtam egy egész könyvet később A gonosz szociológiája címmel. Ebben anélkül, hogy Orbánt egyszer is megemlíteném, a realista alapfeltevésekből próbálok kibontani társadalomelméleti szinten azt, hogy hogyan jutottunk ide. Radnóti Sándorra röviden: valóban inkább aszkéták voltak a szocialista vagy nemzetiszocialista forradalmárok, lásd Hitler vaságya meg a Sztálin priccse. De a kapitalista forradalmárookra sose volt jellemző az aszketizmus. A helyzetnek itt az a paradoxona, amit Magyar Bálint is megírt, hogy Sztálin és Hitler totálisan azonos volt az állammal, ezért nem érdekelte őket a vagyonfelhalmozás. Ugye, meghalt Sztálin, meghalt a világ. Hitler esetében pedig nemcsak meghalt, ha-

nem még tudatosan rá is küldött egy pusztítást. Egy dél-amerikai diktátor maga viszi ki a vagyont, amit összelop. A magyar helyzetnek az a sajátossága, hogy bízva a demokratikus debilizmusban, a Fidesz nem viszi ki az ellopott vagyont, nem kell kivinnie, itthon maradnak ezek a pénzek. A szemünk előtt épül az egész. De önmarcangolást ígértem, és nem mentem elég mélyre, mert ahogy most itt már konszenzus látszik ebben kialakulni, szerintem is vissza kell menni a rendszerváltásig. És minden eszmetörténeti, jogállami teljesítmény mellett azt látni kell, épp azok miatt a számok miatt, amit Széky János mondott, hogy a rendszerváltás projektje a magyar társadalom egy nagyon nagy része számára sikertelen projekt volt. Az idézett számok szerintem állandó erőzióban voltak, a szerelmi fellángolás 90-es pillanatától. Onnantól kezdve a piacgazdaság és a demokratikus intézmények megítélése folyamatos lecsúszásban van, és ennek az eredménye az, hogy egyrészt az államtól való függőséget mindannyian érezzük, és nem nagyon akarunk ellene tenni, másrészt egyáltalában nem bízunk abban, hogy a demokratikus jogállami intézmények tudnak olyan módon működni, ami az egész társadalom felemelkedéséhez vezet.

– *Szerintetek a rendszer meg tud-e még állni azon az úton, hogy fölmondja a privát szféra sérthetlenségét biztosító kádári kompromisszumot, vagy pedig ezen az úton már nincs megállás?*

Csepeli Eddig túlságosan peszsimistának éreztem a beszélgetést, most behoznék egy optimista fordulatot. Látni való, hogy a nemzeti együttműködés rendszere elérte növekedése határait, és ahogy a mi demokráciánk fölfalta a gyerme-

keit, a fülkeforradalom is ugyanazt teszi. A folyamat a szemünk előtt zajlik. Két főszereplő esett most egymásnak, mint két jól fejlett kan a kutyaviadalon. Egyik harapja a másik torkát, és nem lehet most megmondani, hogy melyik toroka lesz elharapva, de valamelyiké biztosan. És ami nagyban történik, az kicsiben is történik. A brókerbotrányok nem egyszerűen arról szólnak, hogy visszaélések történtek. Elkezdődött a haszonélvezők között a harc, mert kiderült, hogy növekedésképtelen a rendszer. Addig nagyszerűen működik, amíg európai pénzeket lehet ellopni, de hát a fókák mindig sokkal többen vannak, mint a halak, és az Európai Unió halainak mennyisége nem nő, miközben időközben felnőtt egy hatalmas, éhes főkahadsereg, melynek tagjai láthatóan minden szinten elkezdtek egymással harcolni. Megjósolom, a rendszer hívei és haszonélvezői szempontjából a következő időszak rettenetesen turbulens lesz. Nekünk nagyon kellemes lesz, mert az eseményeket mi viszonylag biztonságban nézhetjük, mint a színházban, vagy mint a kutyaviadalon a kutyák harcát. Nagyon rossz lesz azoknak, akiknek nincs jövedelmük, akik megszomoritottak és megalázottak, mert nekik a teljes nincstelenséggel kell szembenézniük. A munkanélküliek, a képzetlenek, a szegény sokgyermekesek, a megbélyegzettek életéből a Nemzeti Együttműködés Rendszere a normális élet minden elemét kiszervezte. Rettenetes idők jönnek azokra, akik nem tudnak mozogni se mentálisan, se fizikálisan. A vég elkezdődött.

Radnóti Ez nagyszerű volna, és valóban helyes, hogy felcsillantjuk a végén a reményt. De én még egyszer visszatérnék a kiinduló kérdésre, a mindennapi életbe való be-

leszólásra. Ezen valóban túl vagyunk. Itt nagyon-nagyon erős kísérletek történnek a mindennapi életbe való beleszólásra, maga az alaptörvény szövege is már tartalmaz számos ilyen dolgot. Az internetadó néhány hétre felcsillantotta azt a lehetőséget, hogy az ideológiai jelszavakon, politikai szimbólumokon túli beavatkozás az életformába kiveri a biztosítékot, mert valóban akkora tömegek gyűltek össze, hogy úgy tűnt: a középosztály fellázadt. Talán összefüggésben van az a bizonyos internetemigrációval, amiről Dessewffy Tibor beszélt, hogy ezt látták veszélyben, és ezért hajlandók voltak sikraszállni és kimenni az utcára, mert ezt valóban tűrhetetlennek tartották. És Orbán ebben a kérdésben deferált, meglátta a veszélyt. Mindig örök kérdés az egész orbáni politikában, hogy hol van az ördögi koncepció, és hol van az inkompetencia. Egyetértek Széky Jánossal, hogy rettenetes mennyiségű az inkompetencia. Az előkészítése is, egyáltalán a dolog bevetése inkompetens volt. A döntés viszont, hogy ezt vissza kell vonni, politikai döntés volt, és mint ilyen, helyes. De itt van a következő, a vasárnapi nyitva tartás kérdése. Ami megint elementárisan szól bele éppen a vásárlóképes középosztály életébe. Úgyhogy ezek folytatódnak, és én nem tudom, ti talán tudtok valami magyarázatot, hogy mi ennek az értelme, hogy miről van itt szó? Mindenfélét olvasok erről, de egyetlen meggyőző magyarázatot nem kaptam.

– Köszönöm a kérdést, én is készültem feltenni. Mit gondoltok erről? Tényleg, mi viszi őket arra, hogy egyre jobban belenyúljanak az életünkbe?

Széky Egyrészt az ideológia. A vasárnapi zárva tartásban benne van az, hogy a kereszténydemokra-

ták kezdték, és Harrach Péter volt a nagy zászlóvivője. Talán még sokan emlékeznek az első Orbán-kormány idejéből Harrach Péternek arra a cikkére, amelyben leírta, hogy elől megy a gazda peckesen kalapban, fekete csizmában, mögötte pirosposztag, mosolygós aszszonya meg a pulyák, mennek a templomba. Nagyon is elképzelhető az a változat, hogy a kormányzat nemcsak a CBA-nak akarta letarolni a vasárnapi piacot, hanem az is eszébe jutott, hogy miután elvette ezektől a szerencsétlenektől az oktatásügyet, legyen legalább valamilyen igazuk, tessék, menjenek az emberek templomba pláza helyett. Ez úgyszólván régi mániája a nacionalista oldalnak. Emlékezzünk Lezsák szavaira, aki az 56-ban Budapestet bekerítő tankokhoz hasonlította a plázákat. Másfelől megint csak ne feledkezzünk meg egy nagyon fontos tényezőről, az inkompetenciáról. Ez már az internetadóba is belejátszott. Alacsony szinten kell tartaniuk az államháztartási hiányt, kerül, amibe kerül. Ezért rendkívül kreatívan egyre újabb állami bevételi forrásokat, állami célú pénzcatornázásokat találnak ki. Megeshet, hogy egy idő után megint átlépi a tűréshatárt, ahogy az internetadóval, de már keményebb következményekkel. Sőt biztos, hogy előbb-utóbb átlépnek valamilyen tűréshatárt. Más kérdés, hogy utána mi lesz. Mert ahogy a kiváló szlovákiai magyar politológus, Gál Zsolt megírta, Magyarország tragédiája az, hogy nem tudott megerősödni egy jobbközép párt, egy piacpárti, parlamenti erő, amelyen a térség összes többi országában van, és adott pillanatban kormányt alakít. És pillanatnyilag nem látom ennek a megerősödésnek semmilyen jelét, kivéve Kész Zoltán veszprémi sikerét, ami igen

örvendetes. De erősödni egy párt erősödik, a Jobbik.

Dessewffy József, a vasárnapi nyitva tartáshoz nincsenek empirikus érveim vagy konkrét tudásom arról, hogy ez miért történhetett. Ha igaz, amit G. Fodor olyan messzehangzón megfogalmazott, a politika primátusát a szakpolitikai döntések fölött, a pillanat uralásának primátusát, akkor lehetséges egy olyan verzió, hogy az egész semmi másról nem szól, mint a napirend alakításáról. Van egy gumicsont, be van dobva, semmiféle vonzata nincs. Habár, hozzáteszem, költségvetési vonzata éppenséggel lehet bevételkiesés formájában. Behozhatják másutt, persze. De ami a lényegét illeti, az a szétaprózottság, az összefogó platformok hiánya, tehát hogy a hétköznapi életbe való beavatkozáson már valóban nagyon messze túl vagyunk. Akinek gyereke van, az látja, hogy mi történik a közoktatásban. Egész szürreális módon vetetik meg a tanárok az általuk szeretett könyveket, és tartanak egyre másék példányt abból, amit hivatalosan kellene oktatni, és cserélgetik a pad alatt. Magyarországon a hatvanas-hetvenes években nem volt ilyen. És akkor még lehet sorolni. A kommunikációs szakra visszakanyarodva: ez évek óta fizetős szak. A kommunikációs szak tartja el lényegében az ELTE-t, a bölcsészkart, ha nagyon nyersen akarok fogalmazni. Most az egészet meg fogják szüntetni. Ez is alapvető dolog, tehát hogyha van az embernek adott esetben egy tizenhét éves gyereke, aki kommunikációt akar tanulni, nem fog tudni kommunikációt tanulni.

Széky Majd tanul a Ludovikán.

Dessewffy József Nem a Ludovikán, Bécsben fog tanulni, vagy Pozsonyban.

Radnóti Jöjjön az esztétikára az ebadta!

Dessewffy Mert abban te olyan biztos vagy, hogy lesz esztétika? Még Csepeli Gyurira reflektálva: nagyon igaza van, hogy amikor családról beszélünk, az egy metafora, tehát egy hálózatot jelent, és van a Fidesznek egy kedvezményezett hálózata, amibe, mondjuk, a borászok, a pálinkakészítők, az élsportolók meg egész hivatásrendek is beletartoznak. De azért alapvetően ez a magyar társadalomnak maximum tíz százaléka. A többi pedig csoportonként nagyon-nagyon meg van sértve. Ami hiányzik, az a retorika, az ideológia, amin ezek a nagyon különböző csoportok összeállnak, és hogyha felemelkedik egy Kész Zoli, akkor ne nevezzék azonnal elmebetegnek a legkülönbözőbb oldalakról.

– *Kérdések, hozzáfűznivalók, párancsoljatok!*

Heller Ágnes Először is lenne egy hipotézisem, amiért meg fogtok engem ölni. Ha emlékeztek rá, néhány hónappal ezelőtt Orbán felvetette, hogy az állam fogja behajtani az egyházi adót. Mi van, ha egy üzlet kötődött itt: annak fejében, hogy az állam szedi be az egyházi adót, a kereszténydemokraták megkapták a vasárnapi zárva tartást?

Radnóti Bekergetni nem lehet a templomokba az embereket.

Heller Nem lehet, gyerekem, ahhoz még a fürdőket be kéne zárni, a mozikat is be kéne zárni, mindent be kéne.

Radnóti Akkor sem fognak templomba menni, ez egy pogány nép.

Heller Akkor meg televíziós szünetet is el kell rendelni. Mindent meg lehet csinálni. A másik kérdés az állampolgárság. Minden országban van állampolgársági tör-

vény. Én például ausztrál állampolgár is vagyok, de nem szavazhatok a választáskor, mert a szavazáshoz nem elég az állampolgárság. Tehát lehetett volna eleve belemenni abba, hogy kapjanak a magyar származású, magyar nyelvet beszélő külföldi magyarok magyar állampolgárságot, ugyanakkor hozni egy állampolgársági törvényt, hogy a kettős állampolgárság nem jár választójoggal. Ez nagyon egyszerű dolog. Harmadik felvetésem a bunkós emberrel kapcsolatos. Nem hogy nem vettük észre, hanem sajnálattal azt kell mondanom, hogy az akkori ballib inkább egymás gyűlöletével volt elfoglalva, mint a bunkós emberrel. Én pontosan tudom, hogy a barátaimnak a legnagyobb ellensége Dávid Ibolya volt, és amikor azt mondtam, hogy szavazzanak az MDF-re, azt felelték: mit mondott Dávid Ibolya a futballról? És akkor vége volt mindennek. Tehát a régi MDF–SZDSZ egymást jobban gyűlölte, ezért nem féltek a baltástól annyira, nem vették észre, mi fog történni, hogyha hatalomra kerülnek. A saját térfelünkön, ha lehet még ezt a szót használni, rengeteg hibát, bűnt követtek el, nem törődtek azzal, hogy az embereknek valami szavuk legyen, nem volt érdekes, hogy mi a demokrácia, mi a demokratikus önnevelés, hogyan viselkedjünk egy ilyen környezetben, iskolában nem volt alkotmánytan, semmi nem volt, úgy hogy itt nagyon sok bűn terheli a saját felünket.

Sziklai János Én azt gondolom, hogy azért 1990 és 2000 között ez az ország gazdaságilag és mentálisan is mindenféle formában egy picikét előrehaladt, és a fordulat valamikor 2001–2002-ben következett be, és fel lehet tenni a kérdést, hogy utána még nyolc év szociálliberális kormányzás volt,

miért nem ment ez tovább. Nagyon korán, amikor 2002-ben a Fidesz elvesztette a választást, előtte volt egy nagygyűlés a Parlamentnél vagy a Sportszarnoknál, ahol elég durva dolgok hangzottak el, de utána egyrészt a Budaiék elfoglalták a hidat, a parlamentben pedig Orbán Viktorék nem fogadták el a választási bizottság jelentését. Ez először fordult elő a parlamentben. És én úgy gondolom, hogy amikor Medgyessy végrehajtotta azokat az ígéreteket, amiket talán megígérni sem kellett volna, nem azért hajtott végre, mert meg akarta tartani ezeket az ígéreteket, hanem azért, mert félt. Félt a Fidesztől, félt attól, ami következhet. És azt gondolom, hogy 2002-től kezdve bizonyos értelemben kettős politikai hatalom volt az országban, 2004 decemberére egyértelművé vált az a határon túliakkal kapcsolatos szerencsétlen állampolgársági törvény, amibe úgy lavírozta bele magát a szocialista párt, a Fidesz is, persze, csak aztán a Fidesz rájött, hogy ebből politikai hasznot tud húzni, és 2006 őszétől kezdve Magyarországon az történt, amit a Fidesz akart, és amit ő legjobban akart, az a szociálliberális ellenzékének a teljes leradírozása, és szerintem jelen pillanatban a Fidesznek az egyik legnagyobb problémája, hogy nincs egy kompetens ellenzék, és ebből következhet egy csomó dolog. Nem tudom, figyelték-e, hogy a tapolcai választással kapcsolatban megjelenik a szocialista pártnak a közvélemény-kutatása, ahol a Fidesz vezet, második a jobboldal, harmadik a szocialista párt, megjelenik a Jobbiknak a közvélemény-kutatása, ott első a Fidesz, második nagyon közel a Jobbik és lemaradva a szocialista párt. És ma hallottam arról, hogy van a

Fidesznek is egy közvélemény-kutatása, abban viszont a szocialisták vezetnek. Halál komolyan! Szerintem a politikusoknak az a feladatuk, hogy olyan politikai kereteket teremtsenek, ahol nevelődhet ez az ország, és 2010-ig nagyjából ezek a keretek megvoltak. Onnantól kezdve bizonyos okok miatt, amit már mondtam, ezek a keretek már nem működtek, és ennek következtében alakult ki az a helyzet, ami a végén kialakult. A Fidesz 2002-től végtelen tudatosan igyekezett nem egyszerűen politikai versenyben legyőzni, hanem tönkretenni, megsemmisíteni a politikai ellenfelét. És ez sikerült. És jelen pillanatban nekünk is nagy problémánk, hogy nincs a Fidesznek politikai ellenfele, de a Fidesznek is legalább akkora problémája ez.

Vitányi Iván Van egy magyar modell már ezer év óta, hogy amikor éppen jól kezdett nekünk menni, mondjuk, III. Béla vagy Mátyás király alatt, akkor az ázsiai múlt, amit Orbán Viktor annyira szeret, visszaszólt, és hol a tatárok vagy mongolok, hol a törökök tönkretették az egészséget, és beadtak minket német gyarmatnak. Az elmúlt két-száz évnek van egy sajátos magyar modellje. Az, hogy elkezdünk ébredni, elkezdünk fellázadni, elkezdünk újat kezdeni, csinálunk egy forradalmat. A forradalmat nemzetközi segítséggel leverik, akasztófákat állítanak, befogjuk a pofánkat, ki sem merünk menni az utcára, és akkor a zsarnok, aki uralkodó lett, azt mondja, hogy hoppá, most én megjátszom a nép apja projektet. És elkezd a nép apja lenni. Ezt csinálta drága jó Ferenc József, és egész szépen épült Budapest, itt volt Európában a második földalatti például, és így tovább. És minden jött, a szép magyar élet az 1890-es

években, a kultúra virágzása Adytól Bartókig. A vége csúfos bukás lett, a világháború elvesztése, Trianon. Horthy Miklós akasztófákat állított, utána elkezdett valamennyire engedni. Kezdett valamiféle ellentmondásos féljólét lenni, demokrácia nem, de mégis, annak bizonyos látszatai. Mi lett a vége? Az lett a vége, hogy odaállt Hitler mellé, a második háborút is elvesztettük stb. Aztán jött az 56-os forradalom. Akkor is megpróbáltunk talpra állni. Mi történt? Leverték. Mindig a hatalom, tehát sohasem mi döntöttünk arról, hogy Magyarország diktatúra legyen, mindig a győztes hatalmak döntöttek. Ez kialakított egy memrendszert az emberekben, hogy amikor mi őszintén megmondjuk a véleményünket, akkor fejbe vernek, amikor meg csendben befogjuk a pofánkat, akkor kapunk valami lehetőséget. 1990-ben nem mi döntöttünk. Mint Antall József megmondta: tetszettünk volna forradalmat csinálni. De nem tetszettünk. Ültünk és vártunk. 1945-ben Jaltában besoroltak a Szovjetunióba, 1990-ben elvettek a Szovjetuniótól. De nem tudtunk igazán élni a demokráciával, a mémjeinkben nem volt ott igazán, nem tudott kialakulni. Valahol utat tévesztettünk, az uralkodó pártoknak mindegyiknek megvolt a maga bűne abban, hogy ez a dolog így alakult. Most új helyzet keletkezett, amely ígéretes. Soha ilyen ígéretes nem volt életem nyolcvan éve alatt, mint most. Másrészt veszedelmes. Soha ilyen veszedelmes nem volt, mint most. Egyszerre a kettő. Mi benne az ígéretes? Az, hogy egyszer végre magunk döntöttünk három vagy öt évvel ez előtt, és magunk választottuk a diktatúrát. Ez még soha nem történt meg. Most, kedves magyar

nép, választottál magadnak diktatúrát, most figyelj meg, hogy milyen lesz neked. A másik, ami ígéretes, hogy eddig az volt, hogy a diktátorok amint odakerültek, nemsokára megenyhültek, és megpróbálták igazán a nép apja lenni. Azt mondom, hogy magunk választottuk, de előfordulhat az a csodálatos dolog, hogy magunknak fogunk választani demokráciát. Ez az ígéret még soha nem volt Magyarországon. Most ez lehetséges. Ehhez azonban még nagyon sok minden kellene, azt kellene megtanulnunk, hogy élni tudjunk ezzel a lehetőséggel. Orbán Viktor, hál' Istennek, a nép apja projektet csak mondja, de semmit nem tud érte csinálni.

Széky Itt az a probléma, hogy a Trianon-tapasztalat meg a Kádárkori tapasztalat is egyedi a térségben. Az egyik túl rossz, a másik egyedien sajnálatosan és kártékonyan jó tapasztalat volt, a szó „kellemes” értelmében. Ez más országokra nem jellemző. Vagyis Magyarországon nagyon sokan arra vannak kondicionálva, hogy diktatúrában jobban lehet élni, mint demokráciában, és ezt átadják a következő nemzedéknek is. Ez rettenetes csapda. Ami a függetlenséget illeti, megjegyezném, hogy a magyar gazdaság legfényesebb évei 1849 után következtek, a Bach-korszak elején, mivel akkor a magyar politikai uralkodó réteg, amelyik egybeesett a gazdasági uralkodó réteggel, elveszítette privilégiumait, és kénytelen volt fejleszteni, ésszerűen gazdálkodni, például gépeket behozni, mint azt Az új földesúrban látjuk. Tehát időnként nagyon nem baj, ha Magyarország elveszíti a függetlenségét. És időnként baj, ha szuverén. Sajnálatos történelmi örökségünk, hogy a gazdasági ural-

kodó réteg nagyban egybeesik a politikai uralkodó kaszttal, illetve fordítva. Ez van most is, és ennek elkerülhetetlenül károsak a következményei. Az Európai Uniónak volna politikai eszköze, hogy hasson a magyar kormányra, csak a 2010 óta eltelt periódusban, sőt már 2006 óta tapasztalhatjuk, hogy bármi gazságot csinál a Fidesz, az Európai Néppárt az utolsó pillanatban kifeszíti az energiapajzsot, amiről lepattan minden kísérlet. Ezt nagyon szépen meg lehetett figyelni például a baltás gyilkos esetében, amikor az Európai Parlament határozatából a Néppárt kiirtott minden olyan részletet, ami a magyar kormány felelősségére utalt volna. Majd nem kérte számon, hogy miután az EP elítélte Azerbajdzsánt, a magyar kormány – úgy is mint Baku becsapott áldozata – látványosan baráti kapcsolatokat épített ki Azerbajdzsánnal. Eddig mindig működött az energiapajzs, nem tudom, hogy meddig fog még működni.

Csepeli Csatlakozom ahhoz, amit Vitányi Iván mondott. Szerintem is egy olyan történelmi pillanatnak leszünk a tanúi, amikor a saját magunk által teremtett diktatúránkból saját magunk fogunk megszabadulni. Ebben külső erőre nem szabad és nem is kell számítani. Ez olyan, mint amikor egy gyerek ötször-hatszor elesik. Előbb-utóbb meg kell tanulnia, hogy hogyan mozogjon, és hogyan váljon felnőtté. A magyar társadalom láthatóan ezt a felnőtté válási projektet eddig nem tudta teljesíteni. De most *hic Rhodus, hic salta*. Ugyanakkor van egy nagyon súlyos ellenjavallat. Négymillió ember az országban teljesen ember alatti életet él. Ez egy szociális és politikai bomba. Hogy fel fog-e robbanni, vagy

nem fog felrobbanni, azt nem tudom megmondani. Ez elgáncsolhatja azt a projektet, amiről a Vitányi Iván beszélt, mert a haszonélvezők köre, akik a rendszerváltozással tényleg jól jártak, és minden mérce szerint sokkal jobban élnek, mint valaha éltek ebben az országban, az nem több, mint 7-800 ezer ember. Négymillió viszont sokkal rosszabbul él, mint valaha élt. Ők a puszták népe szintjén élnek, amit Illyés Gyula leírt. A felső 700 ezer és az alsó 4 millió között élők tömege az igazán veszélyes, mert ők szoronganak és félnek. Egyelőre még nem élnek olyan rosszul, mint amilyen rosszul élhetnének, de attól félnek, hogy lesüllyednek. És ez a lesüllyedés-félelem lélektanilag ugyancsak robbanásveszélyes helyzet szül.

Dessewffy Ezt Szelényi Iván még a kilencvenes években státuszszorongásnak hívta. Ez egy gyönyörű fogalom arra, amiben szerintem ma a magyar középosztály, ez a négymillió ember, aki a Fidesz-birodalom alatt van, de még nem a mélyszegénységben él. Engem nagyon szokott feszélyezni, amikor megy ez az európai uniózás, már-mint hogy az EU úgymond majd nem hagyja. Nem akarok belemenni ilyen aktuális ügyekbe, de szerintem az Európai Unió számára a macera kiiktatása a fő stratégia. Épp elég gond van, magától recsegropog. Amíg a magyar helyzetet lehet neutralizálni, amíg nincs nagy beomlás, krízis, addig a helyzet az EU-nak megfelel. De nem ez a lényeg. A lényeg az, hogy 2010-ben mindenféle geopolitikai hókuszpókusz nélkül történt hatalmas fordulat, és teljesen egyetértek, ha megint lesz fordulat, ahhoz nem kell kiemelkedően csodálatos geopolitikai konstelláció. Én sokkal kisebbnek látom ezt a beavatkozást.

És végül – ez nagyon szellemes volt és abszolút így van –, engem újra és újra megdöbbsent az a tulajdonképpen ideológiákon és táborokon átívelő vágy, ami a konszolidáció utáni sóvárgást jelenti Orbán személyére vonatkozóan. Most volt ez a veszprémi választás, utána egészen vicces helyekről, Borókai Gábortól ballib beszélőkig bezárólag azt hallottam, hogy ebből most már tanulni fog Orbán Viktor. Most meg fogja érteni, hogy ez így nem jó, vissza kell fordulni. Mi történt? Valóban, tanult belőle, kiállt, és azt mondta: harcoljatok keményebben! Tehát ilyen értelemben, ebben a dimenzióban nagyon őszinte a Viktor. De valóban, az a fajta jó atyaszerű fordulat, amire egyébként hatalmas igény van, a politikai racionalitás által diktált elvárások ellenére sem fog megtörténni, mert Orbán karaktere olyan, hogy ezt nem tudja és nem akarja megcsinálni. Hozzáteszem, az egész eddigi politikusi karrierje, ami fényes karrier, arra tanította őt, hogy el kell nyomni, le kell nyomni, le kell könyökölni, oda kell rúgni neki, és majd amikor a földön fetreng, akkor ki kell vinni a pályáról, vagyis azt a harci logikát erősíti meg benne, amiről idáig beszéltem. Miért? És ez picit válasz az elites körre is, amit futottunk: mert nem akar ajánlatot tenni. Számára indifferens gazdasági tényező ez az elitkultúra: maszatoljanak, tolom bele őket az érdektelenség világába. Nem számítanak.

Andor Mihály A beszélgetés kissé elkanyarodott az eredeti témától, attól, hogy hogyan hat a mindennapi életünkre a Fidesz-uralom, ezért az oktatással kapcsolatban szeretném visszakanyarítani. De előtte néhány szót arról, hogy ne számítsunk az Európai Unióra, csak saját magunkra. Ez

elvileg igaz, csak az a baj, hogy nehez pusztán magunkra számítani akkor, amikor az Orbán-kormány viszont nagyon is számíthat az Európai Unióra, hiszen az onnan jövő pénzek tartják fenn, és tömök a maffia zsebébe. És akkor rátérnek az oktatásra. Ha valami nagyon befolyásolja a mindennapi életünket, és nemcsak a mostanit, hanem a jövőbelit is, akkor az nem más, mint az a dűlés, amit a közoktatásban és a felsőoktatásban véghezvittek. Az összes változtatás és intézkedés egy irányba mutat: lehetőleg tájékozatlan, könnyen manipulálható, engedelmes alattvalók kiképzése. Ahhoz, hogy bármit megtehesse nek, a végletekig centralizálták a közoktatást. Ma centralizáltabb, mint a szocializmus idején volt. Ma már semmilyen önállósága nincs se az iskoláknak, se a tanároknak, és azzal, hogy egyetlen munkáltatója van az összes állami iskolának, befogták a tanárok száját. Ha valaki nem tetszik a jól kiválasztott fideszes igazgatónak, és az kirúgja, akkor búcsút mondhat a tanári pályának. Miközben az iskolákat elvették az önkormányzatoktól, és államosították, egyre több iskolát játszottak át az egyházaknak. Ráadásul az egyházi iskolák nagyobb támogatást kapnak az államtól, mint az állami iskolák, ami idővel azt fogja eredményezni, hogy aki jobb minőségű oktatást akar a gyerekének, az kénytelen lesz egyházi iskolába adni. De nemcsak az iskolákat államosították, hanem a gyerekek szabad idejét is, amikor elrendelték, hogy délután négy óráig kell bent lenni az iskolában. Még szerencse, hogy ennek nincsenek meg a feltételei, és csak hazudni kell valamit a szülőnek, hogy az igazgatók örömmel fölmentést adjanak ez alól. De a hazugság mégiscsak hazugság,

amibe ráadásul a gyereket is bele kell vonni: így készül a Fidesz-erkölcs. Az államosítás mellett szűkítették a társadalmi mobilitást is, és a gimnáziumi férőhelyek egyszer már meglegebegtetett megfelezése egyenes út a társadalom kasztosodása felé. De ha már a 21. században még egy ázsiai országban is muszáj iskolába járni, akkor a legjobb módszer, ha lebutítjuk az iskolákat. A gondolkodást igénylő tárgyak óraszámából levettek, lett helyette mindennapos testnevelés és tanrendbe iktatott hittan. Az idegen nyelv tanulására szánt nulladik évfolyamot megszüntették – maradjunk csak utolsók nyelvtudásban Európában. Leszállították a tankötelezettség korát – legyen kevesebb esély az emberi élethez szükséges tudás megszerzésére. A szakképzésben kiiktatták a közismereti tárgyakat, miközben a szakképzésbe olyanok mennek, akik szinte funkcionális analfabéták. Ha a Fidesz még sokáig mérgezi mindennapjainkat, akkor az oktatásban véghezvitt dűlés több nemzedékre ki fog hatni, és igen rossz hatással lesz jövőbeli mindennapi életünkre.

Radnóti Mondanék pár dolgot. Ugye, Andor Mihályhoz nincs mit hozzátenni: evidens, hogy ez az egyik legdöntőbb dolog a mindennapi életünkben. De ha Heller Ági egy konteót adott elő, az felbátorít engem arra, hogy én is előadjak egy konteót, nevezetesen azt, hogy nem áll-e Merkel kancellár látogatása és a vele föltűnően egyidejű koszovói menekült-dráma összefüggésben egymással. Nem volt-e itt egy alku, hogy tessék már itt leszedni őket? Vagy nem volt-e ez az alávaló le-

dászás gáláns virágcsokor a Magyarországra érkező Hölgynek? Fél éve menekülnek a koszovóiak Magyarországon keresztül Németországba! S még valami, ami a Csepeli Gyuri emlegette Puszták néperől jutott az eszembe. A cigány, az lop. Illyés Gyula könyvében viszont a magyar lop, mint ahogy híres versében is (Hősökről beszélek). A szegény lop nyilvánvalóan. A helyzet annyival rosszabb, hogy ez ma azonosult a cigánnyal, és azok a magyarok is cigánnyá válnak, akik elkezdenek lopni. Tehát ez a legalsó réteg s a még valamennyire magát megtartani tudó rétegnek az a bizonyos rettegése, „státusszorongása” a lecsúszástól és ezzel párhuzamos cigánygyűlölete és Jobbik-támogatása nyilván így függ össze. És amikor majd leszakad, akkor maga is cigánnyá válik.

Dessewffy Ahhoz, hogy tovább tudjunk lépni, ahhoz azért azzal is szembe kell nézni, amit elrontottunk, és ami elromlott. Az alanyokat itt most szándékosan homályban hagyom. Tehát fontos lenne, ami ebben a beszélgetésben is előkerült, hogy reményt adjunk, valami közös nevezőt, valami közös platformot kellene találni. Kéri László mondta egyszer, hogy nagyon sok értelmetlen beszélgetésre van még szükségünk, és nem azt értette ezen, hogy ne legyen a szavaknak értelmük, hanem hogy eredményre nem vezető, tisztázó beszélgetések legyenek, mert nagyon-nagyon csúszkálnak a fogalmaink, a gondolataink meg a tanulságaink, de hát nyilván ezekből épül az a civil társadalom vagy micsoda, ami majd egyszer elhozza a változást.